

Q&A

MARTIN MILAN ŠIMEČKA

Školský časopis TeaTimes prichádza s exkluzívnym rozhovorom s publicistom, spisovateľom a bývalým disidentom Martinom Milanom Šimečkom. V rozhovore budeme hovoriť o slovenskom disente počas komunistického režimu, Nežnej revolúcii a jej presahu do súčasnosti.

Q & A Vaša rodina bola komunistickým režimom perzekvovaná, rodičia boli nútení odísť zo zamestnania. Po augustovej invázii sa v roku 1968 začal v Československu formovať tzv. disent - zoskupenie slobodne mysliacich spisovateľov, vedcov a umelcov, ktorí odmietali oficiálnu ideologickú líniu KSČ. Vy ste sa v tomto prostredí od malička pohybovali. Ako vyzeral československý disent zvnútra?

Zvnútra to bolo veľmi príjemné. Chodili k nám otcovi kamaráti - spisovatelia, veľakrát z Prahy, alebo zo Slovenska. Ako mladý chalan som zažíval nekonečné debaty týchto ľudí o tom, ako sa s tým režimom vyrovnáť, o jeho povahe. Snažili sa to pomenovávať; môj otec napríklad napísal knihu Obnovenie poriadku, ktorá je kľúčová pre pochopenie režimu. Žil som tam väčšinou medzi spisovateľmi, takže knihy sme si požičiavali v samizdate, no a debatovalo sa najmä o živote. To bola taká moja univerzita - počúval som múdrych ľudí a učil som sa od nich, ako sa správať slobodne v neslobodnom režime. A bola to niekedy aj veľká zábava, boli to všetko veľmi inteligentní a často vtipní ľudia, takže to bolo veľmi príjemné.

17. novembra po brutálnom zásahu bezpečnostných zložiek proti študentstvu v Prahe na Národnej tŕidě sa začala v Československu séria udalostí zvaná Nežná revolúcia, ktorá sa skôr či neskôr dostala aj do slovenských miest a vyvrcholila generálnym štrajkom 27. novembra. Ako ste prežívali Nežnú revolúciu Vy?

Mladí ľudia si to asi nevedia predstaviť.

Povedal by som, že ten začiatok bol tak ohromujúci, že sa to nedá k ničomu prirovnať. To je možno ako keby si dnes povedal, že by si veľmi chcel letieť na Mesiac a jedného dňa ti povedia: „Pod, zoberieme Ťa na Mesiac.“ Teda niečo, čo je úplne nepredstaviteľné.

Zo dňa na deň som sa stal verejnou postavou. V divadlách herci prestali hrať a povedali: „Budeme debatovať“. A ja som teraz z ničoho nič ako človek, ktorý nikdy v živote nebol aktívny vo verejnom priestore, moderoval debaty so stovkami ľudí. To sú také šokujúce veci, že tá zmena, ktorá prišla, je hrozne ťažko opisateľná.

Predstavte si, že Československo bolo uzavreté. Nemal som pas, nemohol som cestovať, ale pozeral som viedenskú televíziu. A 10 dní od revolúcie som dostal pas a išiel som s kamarátmi do Viedne. A ja som tú Viedeň z tej televízie poznal. Odrazu som v tej Viedni bol a prechádzal som sa po jej uliciach. Nikdy mi neprišlo na um, že sa tam raz budem môcť prechádzať. To je niečo, čo je ťažko opísať. Myslím si, že pre väčšinu ľudí, ktorí prežili revolúciu, to bol životný zážitok. Ale pre ľudí ako ja, išlo o ešte mnohonásobne väčší zážitok, lebo v mojom živote to bola dokonalá zmena zo dňa na deň.

Má vo svete Nežná revolúcia, ktorá sa vyznačovala relatívne pokojným prevzatím moci a neskôr slobodnými voľbami nejakú obdobu?

Stala sa neskôr veľkým symbolom pre celý svet a to jednoducho vďaka jej nenásilnému charakteru - preto sa koniec-koncov volala nežná. To treba však aj vysvetliť.

Všetci, ktorí sme vtedy na mieste organizovali demonštrácie, sme mali správy o tom, že na okraji Bratislavy sa už zhromažďuje armáda a polícia, ktorí sú pripravení krvavo zasiahnuť. Bola tu otázka, či sa režim rozhodne zasiahnuť a ak áno, ako krvavo a násilne. V Číne to napríklad v júni 1989 urobili, keď potlačili študentské demonštrácie krvou a tankami "rozmašľovali" ľudí. Bolo to šialené.

Režim to mohol kedykoľvek urobiť a my sme im nechceli dať zámienku. To znamená, že všetky demonštrácie prebiehali veľmi pokojne a apelovali sme dokonca na policajtov, aby prišli, aby na nás dávali pozor a aby nás chránili. Asi to zafungovalo - režim nenašiel zámienku a bál sa, čo by sa potom stalo, keby bol býval zasiahol.

Pre celý svet sa Nežná revolúcia stala symbolom mierovej zmeny režimu pod tlakom masy ľudí. Nič podobné (možno keď Gándhi v Indii vzdoroval Britom) sa ešte nestalo. Celý svet to oceňoval, práve vďaka stratégii mierových demonštrácií. Dodnes sa od toho odvíja teória, že mierové demonštrácie sú oveľa efektívnejšie. Napríklad, keď vo Francúzsku pri demonštráciách rozbíjajú autá, evidentne to nefunguje, lebo ľudia nemajú radi násilie. Hovorí sa, že to je francúzska tradícia, ale na konci dňa nedostanete do ulíc toľko ľudí. Ľudia, ktorí pochopili, že môže hroziť nejaké násilie, na tú demonštráciu neprídu. Táto stratégia sa teda ukázala ako oveľa lepšia. Dokonca aj jazyk tých demonštrácií, ktorý bol samozrejme ostrý proti komunistickému režimu, nebol v tomto zmysle agresívny.

Aké boli predstavy ľudí združených v Občianskom fóre a Verejnosti proti násiliu o ponovembrovom smerovaní Československa a naplnili sa tieto predstavy?

Predstavy boli základné a teda pomerne jednoduché. Keby ste hľadali v archíve 12 bodov, ktoré si VPN stanovilo, našli by ste medzi nimi slobodné voľby, slobodu prejavu, slobodu pohybu (čiže slobodu vycestovať), vyšetrenie udalostí zo 17.novembra z Pražskej Národnej Třídy a samozrejme pluralizmus, to znamená povolenie viacerých politických strán. To dovedy nebolo možné. Mali sme predstavu, že chceme zopakovať model západnej demokracie, o ktorej sme samozrejme vedeli, ako funguje. Žiaden iný veľký nápad sme nemali, ani ho nebolo treba.

Keď sa ma pýtaš, či sa splnili naše predstavy, to je komplikované. Ukázalo sa, že problém nie je v samotnom režime, ale v spoločnosti, ktorá volí populistov. Takto sa to vlečie 35 rokov od revolúcie. Nie som sklamaný, lebo moje nároky neboli veľké. Chcel som mať slobodu, ktorú aj mám. Môžem byť akurát sklamaný z toho, že časť spoločnosti je prepnutá a verí ľžiam. S tým sme pravdupovediac nerátali. Ja som si vtedy myslel, že ľudia chcú slobodu preto, aby mohli hovoriť pravdu (lebo režim bol postavený na absolútnej ľži o všetkom) a že tú pravdu budú chcieť aj poznať. Zisťujeme však, že ľudia nechcú poznať pravdu a že im tá lož úplne stačí. To je možno isté sklamanie, ale všetko má nejaký čas a myslím si, že ešte potrvá, možno celú ďalšiu generáciu, kým sa ľudia spamätajú.

Toto navyše už nie je len problém našej spoločnosti, ale vidíš, že to je téma na celom svete. Povedal by som teda, že to nesúvisí priamo s revolúciou, ale že ide o jav, ktorý sa dnes deje všade. Nie je to iba slovenské alebo české špecifikum, pozrime sa na Ameriku. Sklamanie pramení skôr z toho, že demokracia je oveľa krehkejšia, ako sme si mysleli.

written by: OLEG LYSÝ

edited by: ANNA KOREŇOVÁ

edited by: LEA GAVRAN

designed by: MICHAELA ĎURKOVÁ

DEMOKRACIA JE OVEĽA *krehkejšia* AKO SME SI MYSLELI.

V sérii rozhovorov s Janom Štrasserom *Život na tekutých pieskoch* ste uviedli, že v disidentskej komunite prednovembrového Československa bola emigrácia z krajiny veľmi kontroverzným krokom, neraz pokladaným za znak zbabelosti, alebo zrady. Je podľa Vás oprávnené klásť takéto nároky aj na dnešnú mladú generáciu, ktorá v posledných rokoch odchádzala z krajiny v rekordných počtoch?

Vtedy to bolo trochu dramatickejšie, pretože komunita disidentov bola relatívne malá. Išlo o rádovo tisícku ľudí, možno dokonca ani to nie. Minimálne ja som sa pohyboval v kruhu ľudí, ktorý mal niekoľko stoviek členov. Keď vám z tých povedzme 300 ľudí, ktorých som ja poznal, 100 emigruje, tak vám zostane iba 200. To je trochu rozdiel. Vtedy som to vnímal (ale nielen ja) ako „tak trochu“ zrady. Vnímal som to tak, že oni ma opúšťajú, čím sa ja stávam slabší.

Problém dnes je širší. Ja vôbec nikomu neupieram právo odísť. Faktom ale je, že odchod mladých ľudí zo Slovenska, (predovšetkým tých, ktorí sa nevracajú domov) je vážny problém, pretože nám unikajú elity. Oslabuje sa tým kapacita národa čeliť všetkým nástrahám moderného sveta, keďže nemáme dosť ľudí, ktorí by boli pripravení ich zvládnuť. Je to kapacitný problém spoločnosti, ktorá sa oslabuje odchodom jej najlepšej časti. Tí, ktorí odchádzajú von, sú väčšinou tí najaktívnejší a najbystrejší. Budú sa vedieť vonku presadiť. Ak to mám povedať natvrdo, doma potom zostáva druhá liga a národ to stavia do nevýhody.

To sa týka aj demokracie. Tí ľudia, ktorí idú von, tam väčšinou idú kvôli tomu, že chcú žiť v demokracii, ktorá na Slovensku, povedal by som nemá „dobrú sezónu“.

Keby som bol mladý človek, myslím si, že by som neodišiel, respektíve išiel by som študovať von a potom by som sa vrátil. Keby som bol jadrový fyzik a chcem robiť vo Švajčiarskom CERNE, tak asi pôjdem robiť do CERNU, lebo tam sú všetky špičkové technológie a koncentrujú sa tam špičkoví vedci. Keby som bol ale lekár, v takom prípade by som asi neodišiel. Z pocitu povinnosti voči spoločnosti, v ktorej som sa narodil. Mnohí moji kamaráti boli v emigrácii, alebo tam ešte stále sú, no ich život nie je šťastnejší. V tom sa ľudia podľa mňa mylia. Ľudia si myslia, že idú za šťastím. Podľa môjho názoru je to omyl. Materiálne sa môžu mať lepšie, budú mať asi viac peňazí. Nikto im tam nebude nadávať, že je niekto gej, to je pravda. Na druhej strane neviem, či to môže vyvážiť pocit, že keď žijem tu, tak mám nielen oveľa viac kamarátov, ale žijem v krajine, ktorej rozumiem. Kamkoľvek prídete von, nikdy nebudete domáci, to sa vám nepodarí. Dokonca dnes už ani v Amerike (hoci do Ameriky už je dneska dosť ťažké emigrovať). Nikde v Európe sa nestanete Rakúšanom, Britom, Francúzom. Nestanete sa nimi. To znamená, že žijete s istým pocitom vylúčenosti, inakosti voči domácim. Ja by som tak žiť nechcel. Ale v tomto má každý právo vybrať si.

Spomenuli ste nie úplne ideálny stav slovenskej demokracie. Stojí podľa vás Slovensko pred návratom k autoritatívnemu režimu?

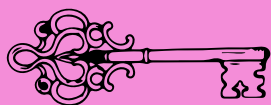
Tá hrozba je zjavná a je aj reálna. Ale to neznamená že sa to stane. Nevieť do budúcnosti. Viem len toľko, že garnitúra, ktorá je dnes pri moci, si tú autokraciu želá. Otázka je, či má dosť moci a odvahy ju zaviesť, lebo to nie je také jednoduché. Zaviesť autokraciu totiž znamená potlačiť veľkú časť spoločnosti, ktorá si želá demokraciu. Otázka teda stojí tak, či na to oni majú dosť odvahy. Pretože keby to aj chceli skúsiť, vždy sa im to môže vymknúť z rúk.

Môj súkromný odhad je, že to budú skúšať, koniec-koncov to skúšajú už dnes, ale že sa im to nakoniec nepodarí. Našťastie sú to babráci. Podmienky, za ktorých by som si vedel predstaviť, že by nastala zajtra na Slovensku autokracia je, ak by Rusko porazilo Ukrajinu a prišlo by k našim hraniciam. To by bolo potom zle.

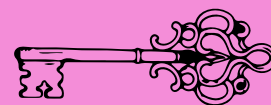
Posledná otázka. Čo by ste odkázali študentom a študentkám Evanjelického lýcea?

Viem, že mladá generácia žije o dosť iným životom ako ja, a úplne inak, než keď som mal 17. Podľa mňa, ale niektoré veci zostávajú rovnaké. Ak chcete prežiť život dobre, tak ho musíte brať vážne. Už v tomto veku treba premýšľať o tom, čo ďalej, premýšľať o svojej budúcnosti a nerobiť blbosti. Lebo to vás potom dobehne. Moja celoživotná skúsenosť je, že človek môže urobiť hrozne veľkú hlúposť hrozne ľahko, lebo nepremýšľa o následkoch svojich rozhodnutí.

Želal by som vám, aby ste trochu viac premýšľali o tom, čo chcete v živote robiť, kým chcete byť a hlavne než urobíte nejakú hlúposť, tak si treba poriadne rozmyslieť, či to nie je náhodou naozaj nejaká tá hlúposť, na ktorú neskôr doplatíte.

Tea Times

17. NOVEMBER: DEŇ, KEDY ŠTUDENTI ZMENILI DEJINY

Prečo si pripomíname tento sviatok ?

Čo sa stalo 17. Novembra a aké to malo dôsledky ?

V posledných týždňoch sa vo verejnej debata na Slovensku čoraz častejšie spomína jeden dátum, ktorý predstavoval pre staršie generácie zásadný zlom v ich životoch. 17. november je v medzinárodnom spoločenstve známy ako medzinárodný deň študentstva. Na Slovensku je však známy ako deň boja za slobodu a demokraciu. S týmto dňom sa viaže viacero dôležitých udalostí v našich dejinách a v tomto článku si ich rozoberieme a pozrieme sa, ako sa v čase menil význam tohto sviatku.

Praha 1939

Význam 17. Novembra pramení v udalostiach, ktoré sa odohrávali v Prahe v roku 1939. V tomto čase už bolo Československo rozdelené na vojnový Slovenský štát a Protektorát Čechy a Morava, ktorý bol pod správou nacistického Nemecka. Ako na Slovensku, tak aj na území protektorátu vládol totalitný režim, ktorý po vzore Nacistického Nemecka umlčoval opozičné hlasy.

Dňa 28. októbra 1939 sa v Prahe konala demonštrácia študentov a študentiek pražskej Karlovej univerzity, ktorá si mala pripomenúť 21. výročie vzniku Československa. Pri potýčkach s políciou počas demonštrácie bol postrelený jeden zo študentov - Jan Opletal -ktorý po 2 týždňoch podľahol zraneniam. Jeho pohreb, na ktorom sa zúčastnili tisícky študentiek a študentov, sa premenil na protivládnu demonštráciu. Túto situáciu využili bezpečnostné zložky, ktoré celú akciu brutálne potlačili a na území celého Protektorátu uzatvorili všetky univerzity. 1200 študentov a študentiek bolo poslaných do koncentračných táborov a 9 zástupcov študentstva a učiteľstva bolo dňa 17. novembra bez súdneho procesu popravených.

Tieto udalosti si neskôr vďaka agitácii československých študentiek a študentov v exile vo Veľkej Británii pripomínali aj britské univerzity. V roku 1941 bol na zjazde medzinárodnej študentskej rady v Londýne 17. november oficiálne vyhlásený za medzinárodný deň študentstva. V ten istý rok bolo 17. novembra prerušené vyučovanie na viacerých univerzitách vo Veľkej Británii na pripomenutie si udalostí z Prahy spred dvoch rokov.

Nežná Revolúcia

O pol storočia neskôr, v roku 1989, sa zapísala do svetových dejín ďalšia udalosť odohrávajúca sa 17. novembra. Československá realita na konci osemdesiatych rokov bola síce v porovnaní s tou z tridsiatych a štyridsiatych rokov odlišná, no totalitný režim nacistický a ľudácky tesne po vojne vymenil iný totalitný režim - komunistický. Vláda jednej strany, neslobodné voľby, porušovanie občianskych slobôd - týmito charakteristikami sa vyznačoval politický systém, ktorý v Československu vládol od roku 1948 do roku 1989.

Na 50. výročie novembrových udalostí z Prahy z roku 1939 na pražskej Národní Třídě zorganizoval Socialistický zväz mládeže spomienkovú akciu. Podľa odhadov sa jej zúčastnilo okolo 15 000 ľudí. Demonstrujúci využili situáciu na vyjadrenie nespokojnosti s režimom v krajine. V neskorších večerných hodinách, keď bolo očividné, že demonstrácia nesie jasný antikomunistický odkaz, boli protestujúci na Národní Třídě obklúčení verejnou bezpečnosťou a protestná akcia bola brutálne rozohnaná. Ešte v ten večer sa začal republikou šíriť hoax, že na demonstrácii bol zabitý jeden zo študentov, Martin Šmíd. Táto informácia, aj napriek jej nepravdivosti, mala mobilizačný charakter. Na ďalší deň, 18. novembra už divadlá po celom Československu vstúpili do štrajku a usporadúvali verejné diskusie. V Prahe, Bratislave, Brne a ďalších mestách sa organizovali demonštrácie, ktoré volali po prešetrení udalostí z Národnej Třidy, koncu vlády jednej strany a slobodných voľbách. V Česku v týchto dňoch vzniklo Občanské Fórum a na Slovensku Verejnost' proti násiliu, ktoré zoskupovali československých disidentov a disidentky, ktoré boli komunistickým režimom pre ich politické aktivity perzekvovaní.

Nasledujúce dni sa po celej krajine konali demonštrácie, na ktorých sa zúčastnili státisíce občanov a občianiek. 27. novembra, medzi 12. a 14. hodinou, sa konal celonárodný generálny štrajk, na ktorom sa zúčastnilo odhadom 75% populácie ČSR. Nenásilný charakter demonštrácie priniesol týmto udalostiam zastrešujúci názov Nežná Revolúcia. 28.11. bol z československej ústavy vyňatý dodatok o vedúcej úlohe Komunistickej strany v riadení štátu a o 2 týždne prezident Gustáv Husák vymenoval prvú nekomunistickú vládu v krajine od prevratu v roku 1948. Prezidentom sa stal Václav Havel, československý disident a jeden z autorov Charty 77.

Význam sviatku

Udalosti spájané so 17. novembrom 1939 a 1989 ukazujú, akú obrovskú moc má študentstvom iniciovaná spoločenská a politická transformácia. Jej korene pramenia v angažovanosti mladých ľudí, túžbe po slobode a vymáhaní ľudských práv. Ochrana demokracie pred deštruktívnymi a totalitnými živlami ostáva však aj v slovenskej realite 21. storočia naďalej aktuálna. Aj preto by sme mali ako zodpovední občania a občianky tejto krajiny spozornieť, keď sa otvorene hovorí o vymazávaní tohto dôležitého sviatku zo zoznamu dní štátneho pokoja. V momente, keď po celom svete silnejú autoritárske elementy a hlasy, už nie fakt, že sme si demokraciu raz vybojovali, zárukou. Tento stav je zvrtný a je na nás a našej bdelosti, či dokážeme hodnoty novembra '89 ubrániť.